

OSUDOVÁ PAST

SPOJENÉ STÁTY VERSUS ČÍNA
A THÚKÝDIDOVO POUČENÍ Z DĚJIN

GRAHAM
ALLISON

Graham Allison

Osudová past

*Spojené státy versus Čína
a Thúkýdidovo poučení z dějin*

PROSTOR

GRAHAM ALLISON OSUDOVÁ PAST

SPOJENÉ STÁTY VERSUS ČÍNA
A THÚKÝDIDOVO POUČENÍ Z DĚJIN

přeložil Martin Pokorný

PROSTOR | PRAHA | 2018

Originally published under the title
*DESTINED FOR WAR. Can America and China Escape Thucydides's
Trap?*

Copyright © 2017 by Graham Allison
Published by special arrangement with Houghton Mifflin Harcourt
Company

Czech edition © PROSTOR, 2018
Translation © Martin Pokorný, 2018

ISBN 9788072603848

OBSAH

PŘEDMLUVA	11
---------------------	----

ÚVOD	17
----------------	----

Thúkýdidova past	22
----------------------------	----

Jsou Spojené státy a Čína předurčeny k válce?	24
---	----

První část

VZESTUP ČÍNY	31
-------------------------------	----

1. „NEJVĚTŠÍ HRÁČ V DĚJINÁCH SVĚTA“	33
---	----

Mohly by se Spojené státy ocitnout na druhém místě?	37
--	----

Ale to je přece vyloučeno!	43
--------------------------------------	----

Dá se Řím postavit za čtrnáct dní?	48
--	----

„Kmenová revoluce“	54
------------------------------	----

Delší pušky a širší hlavně	59
--------------------------------------	----

Nová mocenská rovnováha	62
-----------------------------------	----

Druhá část

POUČENÍ Z HISTORIE	69
-------------------------------------	----

2. ATHÉNY PROTI SPARTĚ	71
----------------------------------	----

Vzestup proti dominanci	75
-----------------------------------	----

Jiskra	82
------------------	----

Byla válka nevyhnutelná?	88
------------------------------------	----

3. PĚT SET LET.	92
Japonsko versus Spojené státy	97
Japonsko versus Rusko a Čína	101
Německo versus Francie	104
Anglie versus Nizozemská republika	107
Habsburkové versus Francie	110

4. BRITÁNIE VERSUS NĚMECKO	114
Croweovo memorandum	120
Konec britské éry?	122
Německo chce „místo na slunci“	128
„Naše budoucnost leží na vodě“	138
„Většina malých vyděračů, když je přemůžeš, jsou zbabělci“	143
„Odvrátit smrtící proud“	166

Třetí část

BLÍŽÍ SE BOUŘE	171
---------------------------------	-----

5. KDYBY ČÍNA BYLA JAKO MY	173
Španělsko-americká válka	181
Prosazování Monroeovy doktríny	185
Panamský průplav	189
Spor o hranice Aljašky	195
Jak by vypadal Siův dodatek	199

6. CO CHCE SIOVA ČÍNA	203
Svět podle Číny	206
Kdo je Si Ťin-pching?	212
Uskutečnění čínského snu	217
Siova noční můra	221
Znovunabytá čínská hrdost	224

Udržení neudržitelného	227
Vzkaz Americe: Vypadni	232
„Bojovat a vyhrát“	235
7. STŘET CIVILIZACÍ	243
Střet civilizací	247
Spojené státy a Čína	253
Strategický střet kultur	264
Čínská moře	268
8. KROKY K VÁLCE	273
Jiskření, předchůdné podmínky, akceleryanty a eskalační žebříčky	283
Náhodná námořní srážka	292
Tchaj-wan vyhlásí nezávislost	300
Válka vyprovokovaná třetí stranou	304
Zhroucení Severní Koreje	309
Od ekonomického konfliktu k ozbrojené válce	312
<i>Čtvrtá část</i>	
PROČ VÁLKA NENÍ NEVYHNUTELNÁ	319
9. DVANÁCT NÁVODŮ K ZACHOVÁNÍ MÍRU	321
Španělsko versus Portugalsko	322
Německo versus Velká Británie a Francie	328
Spojené státy versus Velká Británie	333
Sovětský svaz versus Spojené státy	342
10. JAK DÁL?	365
Je nutno vyjít od strategických faktů	367
Aplikujte historii	370

Přiznejte si, že strategie USA vůči Číně po skončení studené války je bytostně rozporná	373
Berte v potaz všechny strategické možnosti – i ty hrozné	376
ZÁVĚR	392
PODĚKOVÁNÍ	404
<i>Příloha 1</i>	
PŘEHLED PŘÍPADŮ	
THŮKÝDIDOVY PASTI	408
<i>Příloha 2</i>	
SEDM STRAŠÁKŮ	475
<i>Bibliografie</i>	478
<i>Rejstřík</i>	517

PŘEDMLUVA

Přede dvěma staletími Napoleon varoval: „Nechte Čínu spát, protože až se probudí, otřese to světem.“ Čína se probudila – a svět se začíná chvět.

Přesto si mnozí odmítají přiznat, co vlastně proměna Číny ze zaostalé zemědělské říše v „největšího hráče v dějinách světa“ znamená pro Spojené státy. Hlavní myšlenka této knihy má stručné pojmenování – Thúkýdidova past – a říká, že když se vzrůstající mocnost snaží vytlačit dominantní mocnost, skýtá to důvod k obavám: blíží se nebezpečí. Čína a Spojené státy se v současnosti ubírají po trajektoriích, které – pokud obě strany nepodniknou obtížné a nepříjemné kroky s cílem střet odvrátit – vedou ke srážce a válce.

S tím, jak vzrůstající se Čína otrásá dominancí, na niž si Amerika zvykla, hrozí oběma státům, že padnou do smrtící léčky, kterou jako první odhalil starořecký dějepisec Thúkýdidés. Ve vyličení války, která přede dvěma a půl tisíci lety přinesla zkázu oběma vůdčím městským státům antického Řecka, vysvětluje: „*Vzestup Athén a strach tím probuzený ve Spartě byly tím, co učinilo válku nevyhnutelnou.*“

Tento fundamentální postřeh je popisem určité

riskantní historické konstelace. V rámci výzkumného projektu nazvaného „Thúkýdidova past“, který vedu na Harvardově univerzitě, jsme propátrali historii posledních pěti set let a objevili šestnáct případů, kdy vzestup jednoho vlivného státu narušil postavení jiného, dominantního státu. Obecně nejznámější je situace, kdy průmyslové Německo před sto lety otrásl zavedeným postavením Velké Británie na vrcholu žebříčku prestiže. Výsledkem střetu obou konkurentů byl konflikt, který si vyžádal zcela nové označení: světová válka. Náš výzkumný projekt dospěl ke zjištění, že dvanáct takových sporů skončilo válkou, čtyři nikoli. Přibližné závěry, jež odtud vyplývají, pokud jde o nejvýznamnější geopolitickou soutěž 21. století, nejsou nijak zvlášť uklidňující.

Tématem následující knihy není Čína sama o sobě. Předmětem mého zájmu je *dopad rozmachu Číny na Spojené státy a globální uspořádání*. Po celých sedmdesát let od konce druhé světové války bylo uspořádání světa určováno rámcem pravidel prosazovaných pod vedením Washingtonu. Celá jedna éra díky tomu uplynula bez jediné války mezi velmocemi a většina dnešních lidí tento stav považuje za normální, zatímco historikové naopak mluví o unikátním „dlouhém míru“ – a s tím, jak stále mocnější Čína tkáň zavedeného pořádku trhá, vznáší se otazník i nad mírem, který celé generace považovaly za jednoduše daný.

V roce 2015 vyšel v měsíčníku *The Atlantic* článek nazvaný „Thúkýdidova past. Míří Spojené státy a Čína k válce?“ V článku jsem vyjádřil názor, že historická metafora Thúkýdidovy pasti poskytuje nejvýhodnější způsob, jak si objasnit dnešní vztahy mezi Čínou a USA. Navržený pojem podnítil prudkou diskusi.

Namísto aby se političtí experti i hlavy států vyrovnali s reálnými fakty a zamysleli nad tím, jaké nepřijemné, ale nutné adaptační kroky by obě strany mohly a měly provést, zaměřili se na bubáka ztělesněného Thúkýdidovou zmínkou o „nevyhnutelnosti“. Vetchou slámu, ze které bubák byl, měl sežehnout argument, že válka mezi Washingtonem a Pekingem přece není daná osudem. Rozhovory Baracka Obamy a Si Ťin-pchinga během schůzky na nejvyšší úrovni v roce 2015 se výslovně dotkly i Thúkýdidovy pasti. Prezident Obama přitom zdůraznil, že přes strukturní napětí, které rozmach Číny vyvolává, „dokážou obě země své neshody řešit“. Zároveň oba prezidenti – řečeno Siovými slovy – uznali, že „pokud by se významné země opakovaně dopouštěly chybných strategických výpočtů a přehmatů, mohly by na sebe takovou past nastražit“.

Naprosto souhlasím, že válka mezi Spojenými státy a Čínou není nijak nevyhnutelná – a Thúkýdidés by souhlasil, že nevyhnutelná nebyla ani válka mezi Athénami a Spartou. Jak je zřejmé z kontextu, zmínku o nevyhnutelnosti myslel hyperbolicky. Upozornění na Thúkýdidovu past nemá být fatalistické ani pesimistické. Odpoutává však naši pozornost od novinových titulků a oficiální rétoriky a nutí nás uvědomit si, jak ohromný tektonický tlak musí Peking a Washington zvládat, pokud mají setrvat v míru.

Kdyby se v Hollywoodu točil film o přípravách na válku mezi Čínou a Spojenými státy, žádný casting by pro hlavní role nenašel lepší představitele než Si Ťin-pchinga a Donalda Trumpa. Jeden i druhý je ztělesněním základních aspirací svého národa na celosvětovou prestiž. Když byl Si v roce 2012 dosazen do

nejvyšší stranické funkce, měla se tím zdůraznit role, již Čína jakožto vzrůstající se mocnost hraje. Zvolení Donalda Trumpa v kampani, během níž o Číně zaznělo mnoho negativního, zase dává najevo, že dominantní velmoc hodlá reagovat energicky. Po osobní stránce se Trump a Si diametrálně liší, avšak coby protagonisté v zápase o prvenství projevují výrazné shody, v nichž zaznívá předzvěst budoucího dění:

- Jsou motivováni ambicí zajistit své zemi někdejší velikost.
- Zemi vedenou druhým státníkem považují za hlavní zábranu v uskutečnění svého snu.
- Jsou hrdí na své jedinečné vůdcovské schopnosti.
- Mají za to, že v obrození své vlasti hrají klíčovou osobní roli.
- Vyhlásili dalekosáhlý domácí program, který vyzývá k radikálním změnám.
- Probudili k životu populistické a nacionalistické hnutí, jež má za cíl „vysušit bažinu“ domácí korupce a zastrašit druhého při pokusech překazit historické poslání svého národa.

Povede rýsující se spor obou velkých zemí k válce? Budou se prezidenti Trump a Si nebo jejich zástupci ubírat po tragické dráze předáků Athén a Sparty, vlád Velké Británie a Německa? Nebo najdou způsob, jak se válce vyhnout, jako se to před sto lety podařilo Velké Británii a Spojeným státům a po čtyřicet let studené války Spojeným státům a SSSR? To dnes samozřejmě nikdo nemůže vědět. Můžeme však považovat za jisté, že dynamika, na kterou Thúkýdídés upozornil, nabude během následujících let na intenzitě.

Kdo chce, může Thúkýdidovu past popírat, ale ona zůstává realitou – a když ji vezmeme na vědomí, neznamená to prosté smíření s tím, co nutně musí přijít. Vůči budoucím generacím máme povinnost nespouštět tuto vrcholně brutální historickou tendenci ze zřetele a učinit vše, co je v našich silách, abychom se zpod tlaku pravděpodobnosti vymanili.

ÚVOD

Své dílo jsem nenapsal proto, abych si získal chvilkový potlesk, nýbrž jako majetek pro všechny čas.

— Thúkýdídés, *Dějiny peloponnéské války*

Stojíme na vrcholu. Vyšplhali jsme na nejvyšší bod a zůstaneme tu navždy. Jistě, jistě, existují tyhle ty takzvané dějiny. Ale dějiny, to je jen nepříjemnost, která se stává ostatním lidem.

— Arnold Toynbee ve vzpomínce na oslavy diamantového výročí královny Viktorie v roce 1897

Stejně jako ostatní profesionální historikové se i já často setkávám s otázkou, jaká plynou z historie „poučení“. Odpovídám na to, že jediné poučení, které jsem ze studia minulosti načerpal já, zní: neexistují trvalí vítězové a poražení.

— Ramačandra Guha

To kdybychom jen věděli.“ Víc ze sebe německý „kancléř nebyl s to dostat. Přestože kolega z vlády na Theobalda von Bethmanna Hollwega naléhal, ten nedokázal vysvětlit, jak přesně došlo k tomu, že jeho vlastní rozhodnutí a rozhodnutí ostatních evropských státníků vedla k nejničivější válce, jakou svět do té doby zažil. Když v roce 1918 masakr „velké války“ dospěl ke konci, hlavní hráči mezitím přišli o vše, kvůli čemu bojovali: rakousko-uherská říše se rozpadla,

německý císař byl zapuzen a musel odejít do ústraní, ruský car byl svržen, Francie vykrvácela a Anglie přišla o bohatství i o veškerou sílu mladé generace. A to vše – kvůli čemu vlastně? To tak vědět.

Výrok Bethmanna Hollwega se o půl století později honil hlavou prezidentovi Spojených států. V roce 1962 byl pětáctýřicetiletý John F. Kennedy ve druhém roce prezidentského funkčního období a stále se snažil najít správný klíč k povinnostem vrchního velitele ozbrojených sil. Věděl, že má na dosah ruky nukleární arzenál, který by během několika minut mohl usmrtit stamiliony lidí. A kvůli čemu vlastně? Jedno dobové heslo hlásalo: *Better dead than red* – „Raději umřít než být rudý“. Kennedy tuto dichotomii odmítal, a to nejen jako nepřípustné zjednodušení, ale přímo lež. „Naším cílem,“ vyslovil se, „nesmí být mír na úkor svobody, nýbrž mír a svoboda.“ Otázka zněla, jak může spolu se svou administrativou dosáhnout obojího.

Během dovolené na rodinném sídle na mysu Cape Cod v létě roku 1962 se Kennedy začel do knihy *Srpnová děla* od Barbary Tuchmanové. Jde o strhující popis úvodních událostí první světové války v roce 1914. Autorka tu představuje úvahy a skutky německého císaře Viléma a jeho kancléře Bethmanna Hollwega, britského krále Jiřího V. a jeho ministra zahraničí Edwarda Greye, cara Mikuláše, rakouského císaře a uherského krále Františka Josefa a dalších mocnářů a politiků, kteří se jak náměsíční zřítili do propasti. Podle Tuchmanové nikdo z výše jmenovaných nechápal, jakému nebezpečí čelí. Výslednou válku nikdo nechtěl. Kdyby mohli vrátit čas, nikdo by neprovedl shodná rozhodnutí. A Kennedy, zabraný do úvah nad vlastní zodpovědností, se zařekl, že pokud

se někdy ocitne před rozhodnutím, jež by mohlo znamenat volbu mezi katastrofální válkou a mírem, bude si počínat tak, aby mohl dějinám dát lepší odpověď než Bethmann Hollweg.

V tu chvíli ovšem ještě netušil, co na něj osud chystá. V říjnu 1962 – pouhé dva měsíce poté, co knihu Barbary Tuchmanové dočetl – se střetl se sovětským generálním tajemníkem Nikitou Chruščovem ve vůbec nejhroživější konfrontaci v dějinách lidstva. Kubánská krize začala odhalením, že se Sověti pokoušejí tajně dopravit na Kubu – pouhých 150 kilometrů od Floridy – střely s jadernými hlavicemi. Situace rychle vyeskovala od diplomatických pohrůžek k americké blokádě ostrova, vojenské mobilizaci v USA i v SSSR a několika mimořádně významným střetům včetně sestřelení amerického výzvědného letounu U-2 nad územím Kuby. Ve chvíli, kdy krize – vcelku trvajících pouhých třináct dní – vrcholila, se Kennedy svému bratru Robertovi svěřil, že pravděpodobnost konečného vyústění v jadernou válku je podle jeho odhadu někde „mezi třetinou a polovinou“. Následný historický výzkum nepřinesl nic, co by nás nutilo tento odhad revidovat jako nadsazený.

Přestože si však Kennedy plně uvědomoval, jakému riziku čelí, opakovaně provedl rozhodnutí, o nichž věděl, že se jimi hrozba války – včetně jaderné – nesnižuje, ale *zvysuje*. Namísto utajeného vyjednávání pomocí diplomatických kanálů se rozhodl pro střet s Chruščovem před zraky světové veřejnosti, namísto flexibilního přístupu se rozhodl stanovit jednoznačnou podmínku, totiž odstranění sovětských raket, pohrozil, že dá rozkaz k náletům s cílem rakety zlikvidovat, ačkoli věděl, že by pak Sověti přikročili k odplatě vůči

Berlínu, a v předposlední den krize Chruščovovi předložil časově limitované ultimátum, jehož odmítnutí by od USA vyžadovalo vypálit první výstřel.

Jak si Kennedy zcela zřetelně uvědomoval, všemi uvedenými kroky zvyšoval riziko, že následné události a neovlivnitelná rozhodnutí jiných stran mohou vyprovokovat nukleární úder na americká města včetně Washingtonu, kde po celou dobu krize pobývala jeho rodina. Když například pohotovost amerického jaderného arzenálu zvýšil na stupeň Defcon II, učinil tak americké zbraně obranyschopnějšími vůči preventivnímu sovětskému zásahu, ale současně vyřadil celou řadu bezpečnostních pojistek. Při vyhlášení stupně Defcon II zaujali němečtí a turečtí piloti místa v kabinách bojových letounů NATO naložených nukleárními zbraněmi ve vzdálenosti pouhých dvou hodin letu od stanovených cílů na území Sovětského svazu. Elektronické pojistky jaderných zbraní ještě v té době neexistovaly, a žádná materiální ani technická překážka tedy pilotovi nebránila odletět nad Moskvu, svrhnout jadernou bombu a vyvolat třetí světovou válku.

Tato „nekontrolovatelná rizika“ nebylo možné odstranit, a Kennedy proto společně se svým ministrem obrany Robertem McNamarem provedl hloubkovou revizi organizačních procedur s cílem omezit možnost jakýchkoli incidentů a omylů na nejnižší možnou míru. Přese všechny tyto snahy však historikové odhalili minimálně deset případů, kdy se situace vymykala Kennedyho přímé kontrole a došlo k omylům, jež mohly vyvolat válku. Při jedné akci například americká protiponorková obrana svrhla kolem sovětských ponorek výbušniny s cílem donutit je vyplout nad hladinu, ale sovětský kapitán dospěl k závěru, že je terčem útoku,

a scházelo jen málo k tomu, aby vypálil torpéda s jadernými hlavicemi. Pilot výzvědného letounu U-2 zase omylem přeletěl nad územím Sovětského svazu a vyvolal v Chruščovovi obavy, že si Washington zpřesňuje souřadnice na preventivní jaderný útok. Kdyby kterýkoli podobný incident vyvolal jadernou třetí světovou válku, dokázal by JFK vysvětlit, jaký na to měla jeho rozhodnutí vliv? Dokázal by na pátravou otázku dát lepší odpověď než Bethmann Hollweg?

Spleť kauzálních vazeb v lidském životě je odpradávná problémem pro filozofy, právníky i sociální vědce. Při rozboru toho, jak vlastně propukají války, se historikové zaměřují především na bezprostřední, blízké příčiny. V případě první světové války sem patří atentát na habsburského arcivévodu Františka Ferdinanda a rozhodnutí cara Mikuláše II. zmobilizovat proti centrálním mocnostem ruské ozbrojené síly. Kdyby kubánská krize vyústila ve válku, bezprostředními příčinami by byl například rozkaz kapitána sovětské ponorky nenechat se potopit a vypálit torpéda nebo nenadálé rozhodnutí některého tureckého pilota vznést se nad Moskvu a svrhnout jadernou nálož. Bezprostřední příčiny válek jsou nepochybně důležité. Průkopník vědecké historie však měl za to, že za očividnými příčinami krveprolití se skrývají jiné, ještě významnější: Thúkýdidés nás učí, že důležitější než ony jiskry, jež zažehly válečný požár, jsou strukturální faktory, na nichž válka spočívá, tedy okolnosti, za nichž jinak zvládnutelný vývoj může s nepředvídanou prudkostí eskalovat a přinést nepředstavitelné důsledky.

THÚKÝDIDOVA PAST

Vůbec nejcitovanějším výrokem v oboru analýzy mezinárodních vztahů je zjištění starořeckého dějepisce Thúkýdida: „Vzestup Athén a strach tím probuzený ve Spartě byly tím, co učinilo válku nevyhnutelnou.“

Thúkýdidův spis pojednává o peloponnéské válce, konfliktu, který v 5. století př. n. l. postihl autorovu vlast – městský stát Athény – a postupem času zachvátil skoro celé antické Řecko. Thúkýdidés měl rozsáhlé vojenské zkušenosti a nyní sledoval, jak Athény otrásojí postavením hlavní řecké mocnosti té doby, vojenské Sparty. Viděl, jak mezi oběma mocnostmi propukají ozbrojené střety, a přesně zaznamenal strašlivé oběti, jež si boje vyžádaly. Nedožil se – možná naštěstí – hořkého konce, kdy zesláblá Sparta nad Athénami nakonec zvítězila.

Zatímco jiní autoři udávali pro peloponnéskou válku řadu dílčích příčin, Thúkýdidés zaměřil k jádru věci. Upřením pozornosti k „vzestupu Athén a strachu tím probuzenému ve Spartě“ pojmenoval fundamentální motivaci, jež stojí u kořene těch nejkatastrofálnějších a nejhůře srozumitelných válek v dějinách. Bez ohledu na sledované cíle platí, že kdykoli vzmáhající se mocnost začne hrozit vytlačení dominantní mocnosti, vyvolává to tektonický tlak, v jehož důsledku je ozbrojený střet pravidlem, ne výjimkou. Stalo se to Athénám a Spartě v 5. století př. n. l. i Německu a Velké Británii před sto lety a málem to vedlo k válce mezi USA a SSSR v padesátých a šedesátých letech 20. století.

Jak to tak bývá, i Athény měly za to, že jejich rozmach je světu ku prospěchu. V průběhu padesáti let, které konfliktu předcházely, se etablovaly jako zářný

vzor civilizace. Mohly se pyšnit filozofií, dramatem, architekturou, demokracií, dějepisectvím i námořnictvem, a to na úrovni, jakou svět do té doby neviděl. Rychlý rozmach Athén začal ohrožovat Spartu, která si na Peloponnéském poloostrově navykla na pozici dominantní mocnosti. S tím, jak narůstala athénská sebedůvěra a hrdost, sílily i požadavky na projevy úcty a bytněla očekávání, že dojde ke změnám, v nichž se nová realita mocenských poměrů odrazí. To vše – uvádí Thúkýdidés – byly přirozené reakce na změnu vlastního postavení. Jak by si Athéňané mohli nemyslet, že se jejich zájmům musí přiznat větší váha? Jak by mohli neočekávat, že budou mít při řešení sporů větší vliv?

Stejně tak ale – vysvětluje Thúkýdidés – bylo přirozené, že Sparťané považovali athénské nároky za projev nerozumu, a dokonce nevděku. Kdo – ptali se právem – Athénám zajistil bezpečnostní rámec, díky němuž mohly vzkvétat? Zatímco se nadýmaly pocitem vlastního významu a vznášely nárok na větší vliv a rozhodovací pravomoci, Sparta odpovídala znejistěním, obavami a odhodláním bránit status quo.

Podobnou dynamiku lze odhalit v mnoha jiných prostředích včetně rodinných vazeb. Co musíme očekávat, když dospívající mladý muž začne tu a tam zastiňovat staršího sourozence nebo přímo vlastního otce? Má se rozdělení ložnic, skříní a místa u stolu upravit tak, aby kromě věku odráželo i tělesnou velikost? U živočišných druhů, u nichž dominuje alfa samec, například u goril, se vždy současně s tím, jak potenciální nástupce roste a sílí, připravují hlava smečky a uchazeč o nástupnictví k boji. A když v průmyslové branži dojde k tomu, že prudké technologické změny

umožní nově se vzcházejícím firmám typu Apple, Google nebo Uber vniknout do nových odbytových oblastí, důsledkem je často vypjatá konkurence, která etablované firmy typu Hewlett-Packard či Microsoft nebo tradiční taxikáře staví před dilema: buď se adaptovat a přizpůsobit vlastní obchodní model, nebo zaniknout.

Thúkýdidovou pastí se míní přirozené a nevyhnutelné narušení poměrů, k němuž dojde, kdykoli vzcházející se ohnisko moci hrozí vytlačení dominantního ohniska. K tomu může dojít v libovolné sféře, avšak na poli mezinárodních vztahů to má nejhroživější důsledky. Neboť stejně jako historicky první příklad Thúkýdidovy pasti vyústil ve střet, který srazil antické Řecko na kolena, i diplomacie následných tisíciletí se odehrávala v hroživém stínu tohoto fenoménu. Dnes přivádí obě velké mocnosti současného světa na cestu směřující ke kataklyzmatu, po kterém žádná ze stran netouží, ale možná se mu nebudou schopny vyhnout.

JSOU SPOJENÉ STÁTY A ČÍNA PŘEDURČENY K VÁLCE?

Rozmach Číny s sebou nese rychlý a co do rozsahu historicky zcela nevídaný posun globální mocenské rovnováhy. Pomyslná firma jménem USA zajišťovala v letech hned po druhé světové válce 50 procent globální ekonomiky, zatímco v roce 1980 už tento podíl dosahoval jen 22 procent a po třech desetiletích dvouciferného hospodářského růstu Číny poklesl na současných 16 procent. Při zachování nynějších trendů se podíl USA na globální hospodářské produkci za

dalších třicet let sníží na pouhých 11 procent. Za totéž období se čínský podíl na globální ekonomice prudce vznesl ze 2 procent roku 1980 přes 18 procent roku 2016 na 30 procent roku 2040.

Díky ekonomickému vývoji se Čína mění v impozantního politického a vojenského konkurenta. Když Spojené státy v období studené války neobratně reagovaly na sovětské provokace, objevil se v Pentagonu nápis, který hlásal: „Kdybychom se někdy ocitli před skutečným nepřítelem, jsme v kaši.“ Čína je vážný potenciální nepřítel.

Možnost, že by se USA s Čínou ocitly ve válce, se zdá nepravděpodobná a byla by velmi nerozumná. Připomínky stoletého výročí první světové války nám však ukázaly, že člověk je schopen i velkých pošetilostí. Když se tvrdí, že americko-čínská válka je „nepředstavitelná“, vypovídá se tím něco o možnostech skutečného světa? Nebo je řeč jen o mezích našich mentálních schopností?

Kam oko dohlédne, vznášejí se nad světovým uspořádáním klíčové otázky, zda se Čína a Spojené státy dokážou vyhnout Thukýdiově pasti. Většinou takového poměřování sil skončilo špatně. K tomu, že významná vzrůstající moc ohrozila postavení dominantní moci, došlo za období posledních pěti set let šestnáctkrát a ve dvanácti případech situace vedla k válce. Ona čtveřice případů, kdy k válečnému střetu nedošlo, nastala, pokud ze strany etablovaného vládce i jeho vyzývatele došlo k ohromným a bolestivým adaptačním postojům i reálného počínání.

I Spojené státy a Čína se mohou válce vyhnout, ale jedině tehdy, pokud si dokážou vstřípit dvě obtížné pravdy. Za prvé: při zachování současné trajektorie je

válka mezi USA a Čínou během několika následujících desetiletí nejenom možná, ale i mnohem pravděpodobnější, než se dnes uznává. Z historického pohledu platí obecně, že válka je pravděpodobnější než zachování míru – a podceňováním rizika hrozbu jen zvyšujeme. Pokud vedení v Pekingu a Washingtonu setrvá v počínání, na které si navyklo za posledních deset let, pak USA a Čína takřka nepochybně spějí k válce. Za druhé: válka není nevyhnutelná. Historie ukazuje, že dominantní velmoci mohou své vztahy s rivaly – dokonce i s rivaly, u nichž hrozí, že je předstihnou – regulovat tak, aby k válce nedošlo. Popis těchto úspěchů i nezdarů je pro dnešní státníky zdrojem mnohých poučení. Jak poznamenal George Santayana, jen ti, kdo se o dějiny nezajímají, jsou odsouzeni je zopakovat.

Následující kapitoly popisují zdroje Thúkýdidovy pasti, analyzují její dynamiku a vysvětlují, jaké má důsledky pro dnešní soutěž mezi USA a Čínou. První část knihy podává stručné shrnutí rozmachu Číny. To, že Čína roste, ví každý, ale málokdo chápe rozsah tohoto růstu a jeho důsledky. Řečeno parafrází někdejšího výroku Václava Havla, stalo se to všechno tak rychle, že jsme se ani nestačili divit.

Druhá část knihy zasazuje současný vývoj americko-čínských vztahů do širšího historického kontextu. To nám jednak pomáhá rozumět současnému dění, jednak nám to skýtá náznaky, kam vývoj směřuje. Podaný přehled sahá do minulosti vzdálené dva a půl tisíce let, až do doby, kdy rychlý rozmach Athén šokoval dominantní válečnickou Spartu a vedl k peloponéské válce. Nejvýznamnější příklady z období posledních pěti set let nám také dávají představu o tom, jak se může pod vlivem napětí mezi stoupající a panující

mocností rozložení sil zvrhnout ve válečný střet. Každého by měla zarazit a přimět k zamyšlení historická analogie, která má ke dnes panující nevráživosti zvlášť blízko, totiž vzdor Německa vůči britskému globálnímu impériu v období před první světovou válkou.

Třetí část knihy si klade otázku, zda máme současné trendy v americko-čínských vztazích chápat jako znaky blížící se bouře podobných rozměrů. Každodenní novinové zprávy o „agresivním“ počínání Číny a neochotě akceptovat „mezinárodní systém pravidel“, jak jej Amerika nastolila po druhé světové válce, líčí incidenty a náhodné střety, které připomínají rok 1914. Zároveň je namístě předepsat si řádnou dávku sebe-reflexe. Kdyby Čína byla „stejná jako my“, tedy stejná, jako byly Spojené státy, když počátkem 20. století vpadly na mezinárodní scénu v pevném přesvědčení, že následujících sto let má představovat americkou éru, byla by vzájemná rivalita ještě vyhrocenější a vyhnout se válce by bylo ještě obtížnější. Kdyby se Čína skutečně ubírala v amerických stopách, pak by čínská vojska prosazovala vůli Pekingu od Mongolska po Austrálii, stejně jako si Theodore Roosevelt přetvořil „naši polokouli“ tak, aby to vyhovovalo jeho zájmům.

Oproti dráze, kterou se při vyšvihnutí na první místo ubíraly Spojené státy, se Čína vydala po jiné trajektorii. Přesto můžeme u mnoha aspektů rozmachu Číny vnímat jistou podobnost. Co vlastně Čína prezidenta Si Ťin-pchinga chce? Jednou větou: vrátit Číně její velikost. Nejvyšší i nejnižší ambicí více než miliardy čínských občanů je zajistit své vlasti bohatství i moc. Jejich cílem je Čína tak bohatá a tak mocná, že ostatním národům nezbude nic jiného než uznat její zájmy a vzdát jí respekt, jaký zasluhuje. Už sám

dosah a ambicióznost tohoto „čínského snu“ by nás měla zbavit veškerých iluzí o tom, že se Čína stane „zodpovědným akcionářem“ a spor mezi Čínou a USA se přirozeně utlumí. Zvláště zřetelně to platí, přihlédneme-li ke „střetu civilizací“, jak o něm hovoří můj bývalý kolega Sam Huntington, tedy k historické křižovatce, na níž se sblížení obou mocností vzhledem k zásadní odlišnosti čínských a amerických hodnot jeví jako ještě přeludnější.

I když se však překonání současných rivalit jeví jako těžko předvídatelné, ozbrojený konflikt se zdá daleko. Je to tak doopravdy? Faktem naopak je, že cesty vedoucí k válce jsou mnohem rozmanitější, snadněji představitelné, a dokonce mnohdy všednější, než se člověku chce věřit. Konfrontací v Jihočínském moři, Východočínském moři nebo kyberprostoru počínaje a spirálou vymknuvšího se obchodního konfliktu konče je až děsivě snadné načrtnout scénáře, jež končí vzájemným zabíjením amerických a čínských vojáků. Žádný z nich sice nepůsobí zvláště pravděpodobně, ale když si vzpomeneme na nezamýšlené důsledky zavraždění habsburského arcivévody nebo Chruščovova jaderného dobrodružství na Kubě, připomene nám to, jak těsná mezera dělí události „zcela vyloučené“ od pouze „nepravděpodobných“.

Čtvrtá část knihy pak vysvětluje, proč válka *není* nevyhnutelná. Většina politických analytiků či komentátorů i běžná veřejnost se k možnosti válečného konfliktu staví s naivní lhostejností, fatalisté naopak mají za to, že se jakási nevladatelná síla rychle blíží k nehybnému objektu. Jedna i druhá strana se mýlí. Když se vedení obou zemí pustí do studia úspěchů a nezdarů minulosti, odhalí se jim bohatý zdroj indicií a na

jejich základě lze zformulovat strategii, s jejíž pomocí mohou obě země i bez války realizovat všechny své životní zájmy.

Když se pět tisíc let stará civilizace čítající 1,4 miliardy lidí vrací na výsluní, nejedná se o „problém“, který bychom měli prostě „vyřešit“. Jedná se o *dlouhodobý stav*, o situaci, s níž se bude potýkat nejméně celá jedna generace. A má-li tato snaha dojít úspěchu, bude to vyžadovat cosi podstatnějšího než jen nová hesla, častější prezidentské schůzky a nová jednání ministerských pracovních skupin. Máme-li vzájemný vztah obou velmocí ukormidlovat i bez války, bude to den za dnem a týden za týdnem vyžadovat od obou vlád soustředěnou pozornost na nejvyšší úrovni. Bude nutné projevit hluboké vzájemné porozumění, jaké bylo možno naposledy pozorovat během rozhovorů Henryho Kissingera a Čou En-laje při obnovení americko-čínských vzájemných vztahů v sedmdesátých letech. A především to bude vyžadovat radikálnější proměnu postojů i reálných skutků ze strany vedení i veřejnosti, než o jakou se zatím kdokoli pokusil. Máme-li uniknout čelistem Thúkýdidovy pasti, musíme být připraveni promýšlet nemyslitelné a představit si nepředstavitelné. Nemá-li sklápnout Thúkýdidova past, bude v tomto případě nutné ohnout oblouk historie.